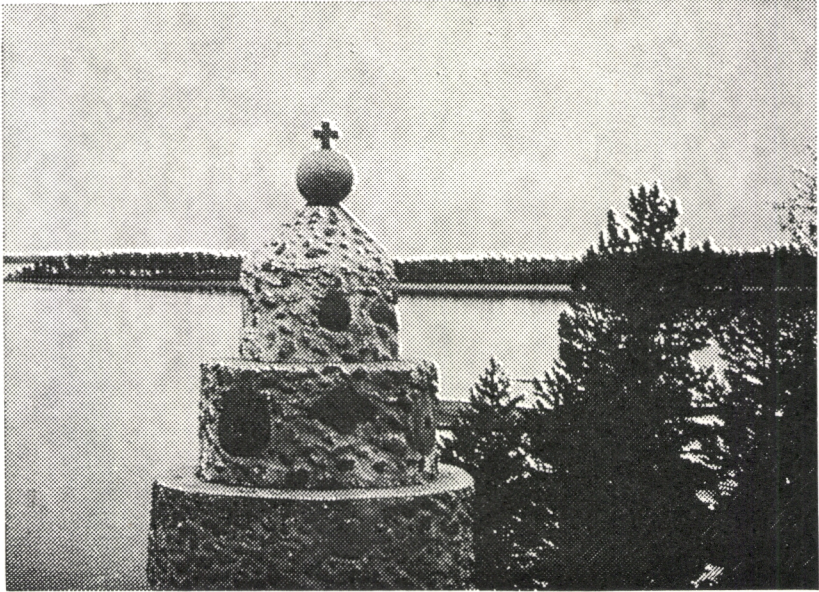

30.10.84

Romu-Heikistä
ja
hänen Hytermästään

1984

Kansikuva:

Hytermän Työnmuiston huippu taustanaan Puruvesi.

Valok. Olli Heikinheimo 1942

Valokuvat Hytermän arkistosta.

Romu-Heikistä
ja
hänen Hytermästään

Kirjoittanut
Helmi Kanerva

Kolmas tarkistettu painos

*M*ikä on tehnyt Hytermästä Hytermän, kauniin luonnonsuojelualueen, erikoislaatuisen ulkomuseon, kiinnostavan matkailunähtävyyden, kotiseutuväen kiitollisten ajatusten kohteen, yhden Kerimäen aarteista?

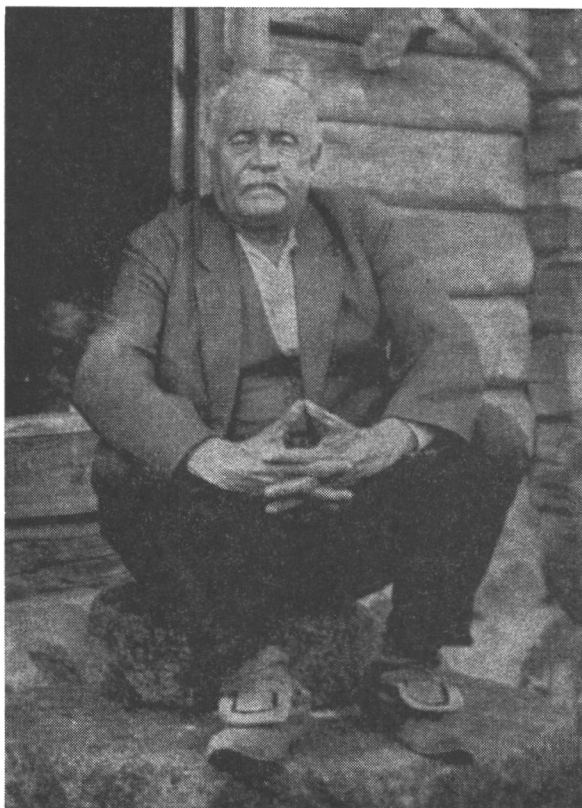
Tietysti kaiken pohjana ja perusedellytyksenä on Suomen suuri ja kaunis luonto itse. Se on täällä, maineikkaan Punkaharjun lähetyvillä, niin kuin niin monessa muussakin paikassa sisämaan järviolueella, intoutunut kokeilemaan, mitä syntyy, kun on käytettävissä hohtavia selkäviesiä ja salmensuita, saaria ja harjukannaksia, sileitä hiekkarantoja ja kumisevia mäntykankaita, kanervankukkia ja yörastaan lurituksia.

Toki on tarvittu monta tekijää ja onnellista yhteensattumaa myös inhimillisessä maailmassa. On tarvittu koko maakunnan kuulu Romu-Heikki eli nimismies ja sotakamreeri Heikki Häyrynen ja hänen puolisonsa Pikku Julia, jotka aikoinaan hankkivat Hytermän ihanat saaret omistukseensa ja hartaina luonnonystävinä ja museoihmisinä toteuttivat alueella sekä kauniita unelmiaan että merkillisiä päähänpistojaan ja jotka nyt koirineen kaikkineen makaavat rakkaiden saartensa hautausmaalla, omassa kalmistossaan, odottamassa suurta auringonnousua Puruveden takaa.

On tarvittu hyvä naapuri, Metsäntutkimuslaitos, jonka silloinen johtaja, professori Olli Heikinheimo oli Romu-Heikin ylimpiä ystäviä ja ymmärtäjiä. Hänen johdollaan pantiin Hytermän aikoinaan pahoin hakatut metsät hyvään kuntoon. Luottamus laitosta kohtaan oli niin suuri, että omistajat lahjoittivat lopulta sille, siis valtiolle, maat ja mantunsa, koko saaret museoaittoineen, aitat kiluineen ja kaluineen. Eikä tätä luottamusta ole petetty. Hytermän saaria, jotka jo Häyrysten hakemuksesta oli — ja on edelleen — rauhoitettu luonnonsuojelulakiin perustuvalla Mikkelin läänin maaherran päätöksellä, on hoidettu kuin silmäterää ja Hytermä on kunnossa. Kansatieteelliset kokoelmatkin on kansallismuseon asiantuntevalla opastuksella luetteloitu, järjestetty ja valokuvattu.

Mutta onnelliset yhteensattumat eivät lopu tähän. Jo kohta kolme vuosikymmentä on Hytermää isännöinyt aluemetsänhoitaja Yrjö Kanerva, apunaan Punkaharjun kokeilualueen metsäteknikot: ensin Emil Siira, sitten Erkki Häyrynen, Juvan Häyrysiä kuten Romu-Heikkikin; luonnonsuojelualueen pitkäaikaisena vartijana on toiminut Antti Karjalainen Hälvästä. Ja Yrjö Kanervan puoliso, Emil Siiran tytär, rouva Helmi Kanerva on palkattomana harrastustyönään perusteellisesti ja ansiokkaasti selvittänyt Hytermän historiaa sekä kaikkea, mikä liittyy Romu-Heikin elämään ja ympäristöön. Tässä työssä on tullut esiin paljon mielenkiintoista kotiseututietoa ja kulttuurihistoriallisesti arvokasta ajankuvausta.

REINO KALLIOLA
valtion luonnonsuojelunvalvoja
1968

**Romu-Heikki Hytermässään mieliaittansa myllynkivi-
portilla.**

Sotakamreeri Heikki Häyrynen ja hänen puolisonsa Pikku Julia Häyrynen lahjoittivat perustamansa HYTERMÄN LUONNONSUOJELUALUEEN rakennuksineen ja kokoelmineen valtiolle Metsäntutkimuslaitoksen (silloin Metsätieteellinen tutkimuslaitos) hallintaan ja hoitoon. Lahjakirja on allekirjoitettu 29. päivänä toukokuuta 1942. Ja samana vuonna heinäkuun 16. päivänä tekemällään testamentilla he määräsivät jälkeensä jäävät museo- ja taide-esineensä Suur-Savon Museoyhdistykselle, jonka toimintaa he olivat eri tavoin tukeneet.

Metsäntutkimuslaitoksen toimesta on kerätty ns. Hytermän arkistoksi tähän luonnonsuojelualueeseen sekä sen perustajiin ja valtiolle lahjoittajiin liittyviä tietoja. Siinä on mm. erilaisia asiakirjoja ja kirjoitelmia, muistelmia, haastatteluja, lehti- leikkeitä, kirjoituksia ja valokuvia. — Häyrysten oma huolella koottu yksityisarkisto on tiettävästi tuhoutunut pientä satumalta pelastunutta osaa lukuunottamatta, joka sittemmin on saatu Hytermän arkistoon.

Tänä vuonna (1968) on kulunut neljännesvuosisata sotakamreeri Häyrysen kuolemasta. Niissä merkeissä seuraava kirjoitus, joka on tehty mainitun arkistoaineiston pohjalta ja alkumuodossaan esitetty Suur-Savon Museoyhdistyksen vuosikokouksessa Mikkelissä 13. 6. 1966.

Yli viisikymmentä vuotta sitten Kerimäelle nimismieheksi tullut, sittemmin sotakamreerin arvonimen saanut HEIKKI HÄYRYNEN, museo- ja luonnonsuojeluharrastuksistaan tunnettu "ROMU—HEIKKI", oli voimakastahtoinen ja väkeväsanainen mies. Vielä Hytermänsä vihityn mullan maanalaisuudesta hän sanoi hallitsevansa saariensa elämää.

Taitaa hallitakin ja kuljetella tahdonsa mukaan sellaista, joka pyrkii kouraisemaan osaansa hänen maailmastaan. Niinkuin on johdatel-

lut tähänkin: kertomaan jotain Romu-Heikistä, hänen dynaamisesta, suuria vastakohtaisuuksia omaavasta persoonallisuudestaan, hänen toimekkaasta Lillistään sekä hänen suorastaan haltioituneella innolla ajamistaan museo- ja luonnonsuojeluaatteistaan, jotka yhdistyivät ja huipentuivat Häyryspuolisoiden rakkailla satusaarilla, Hytermässä.

Sotakamreeri Häyrynen oli syntynään mikkeliläinen, Mikkeli oli myös hänen koti- ja koulukaupunkinsa, siitä kiintymys ja jatkuvat kosketukset sinne. Paitsi sukulaissiteet, ystävyys entisen koulutoverin, sittemmin esimiehen, maaherra Albin Pulkkinen kanssa, sekä maaherrattaren ynnä muiden yhteiset harrastukset Suur-Savon Museoyhdistyksen piirissä pitivät yllä lämpimiä suhteita Mikkelin.

Heikki Häyrynen syntyi 8. päivänä toukokuuta 1874 kauppianaan Mikkelissä toimineen, aikaisemmin kultasepän ammattia harjoittaneen ADAM JOHAN HÄYRYSEN poikana. Kauppias Häyrynen, alkuun Häyrinen, oli kotoisin Juvan Nääringin Häyrylästä, jota tämä suku oli muutamassa polvessa viljellyt. Hänen juurensa johtavat tunnettuihin juvalaisiin talollis- ja ratsutilalissukuihin.

Adam Häyrynen on kunniaakkaasti osallistunut asuin- ja kaupunkinsa Mikkelin kehitykseen. Hän kuului sen ensimmäiseen kaupunginvaltuustoon, oli perustamassa suomalaista tyttökoulua ja toimi seurakunnallisissa elimissä innokkaasti kaupungin kirkon rakennusvaiheissa. (Tämän kirkon suunnittelijasta, arkkitehti Josef Stenbäckistä, tuli sittemmin Heikki Häyrysen lanko.) — Kauppias Häyrynen oli kristillismielinen, totinen ja kiivas, mutta oikeudenmukainen mies, joka kasvatti lukuista lapsi- ja puoti-apulaisparveaan kurissa ja herranuhteessa.

Heikki Häyrysen äiti, EVA AURORA, o.s. ALANDER, oli tuusu-

laissyntyisen, Helsingissä postiljoonina, sitten Kuopiossa muurarimestarina toimineen AUGUST ALAN-DERIN tytär. Hän oli luonteeltaan vilkas ja sydämellinen; hänen osakseen tuli lopulta raskas taakka: puolisonsa halvauduttua hoiti hän tätä uhrautuvana ja kärsivällisenä monet vuodet. Muutenkin tuo aika oli koetteleva, perheen entinen hyvä taloudellinen asema luhistui ja liike joutui vararikoon.

Loppuelämänsä tämä herttainen vanhus vietti tyttärensä Liisan ja tämän puolison, säveltäjäprofessori Oskar Merikannon kodissa; hän kuoli Häyrysten Kerimäelle muuton aikoihin. — (Rouva Merikanto asui miehensä kuoltua useaan otteeseen Häyryksillä, Hytermässäkin.)

Heikki, kastenimeltään Henrik, oli kaksoisveljensä Hermannin kanssa nuorin Häyrysten kymmenestä lapsesta. Monet heistä kuolivat jo melko varhain. — Lapset saivat hyvän koulukasvatuksen; Heikki kävi Mikkelin lyseota, mutta todennäköisesti perhettä kohdanneet taloudelliset vaikeudet osaltaan vaikuttivat siihen, että hän erosi koulusta VII luokalta kevätlukukauden alussa 1893. — Myöhemmin hän mm. suoritti alemmaa hallintotutkintoa vastaavat kuulustelut Helsingin Yliopistossa. — Oikeuden nimismiehen virkoihin hän sai 1899.

”Kisällivuosiina”, toimiessaan eri puolilla maata, kerrotaan Häyrysen viettäneen vapaata ja vallatonta nuoremiehen elämää. Mutta käänne ja täydellinen muutos tapahtui (hänenstä tuli alkuun jopa innokas raittiusmies) hänen tutustuttuaan viehättävään, musikaaliseen ja syvästi uskonnolliseen neitoseen, Lilli Eriksoniin, jonka kanssa hän solmi avioliiton vuonna 1903, toimiessaan lääninkanslistina Hämeenlinnassa.

Lilli Häyrynen, alkuperäiseltä nimeltään PIKKU JULIA BÄHR, oli syntynyt Alavudella samana vuonna kuin miehensäkin, 27. 6. 1874. Hä-

nen vanhempansa olivat tanskalaista sukuperää oleva Röyskön virkatalon vuokraaja, maakauppias, aikaisemmin tehtaankirjanpitäjä, JOHAN ADOLF BÄHR ja KAROLINA ELISABETH GRÖNFORS, perhetradition mukaan hovioikeudenasessori JOSEF STENBÄCKIN tytär. Heilläkin oli kymmenen lasta, lisäksi poika isän myöhemmästä avioliitosta.

Äidin kuoltua joutuivat lapset kasvateiksi lähinnä sukulaisperheisiin, (Stenbäckeihin liittyviin), ja omaksuivat yleensä kasvatustavahempiansa nimen. Perheen nuorimman, Lillin, kasvatustavahemmat olivat hänen kummins, maakauppias Anders Alfred Eriksson ja Emilia Amanda (Emma), o.s. Stenberg. Pikku Julia tuli tähän uuteen kotiinsa vähän toisella vuodella ollessaan. (Bähr-Bär-Baehr-suku Suomessa, laatinut 1960-61 K. J. Kalliala, moniste.)

Kasvatusta puolestaan kuului leskeksi jäätyään vuosikymmenet Häyrysten perheeseen rakastettuna ja kunnioitettuna ”nimismiehen mamma” ja piti voimainsa päivinä suurelta osalta huolta taloudesta. Hän kuoli Kerimäellä vuonna 1934 93 vuotiaana. — Lilli Häyrysen sekä syntymä- että kasvatuskoti olivat ruotsinkieliset.

Heikki Häyrynen tuli vuonna 1903 Kangasalan ja Messukylän piirin nimismieheksi, missä virassa oli vuoteen 1914. Sitten hän toimi kaksi vuotta nimismiehenä Sysmässä. Kerimäen (ja Punkaharjun) piirin nimismieheksi hänet nimitettiin 7. 8. 1916 ja erosi tästä virasta sairauden vuoksi vuoden 1940 loputtua. Useita kertoja on Häyrynen hoitanut myöskin kruununvoudin ja henkikirjoittajan tehtäviä. — Sotakamreerin arvonimen hän sai v. 1931; kunnia- ja ansiomerkeistä mainittakoon P. Stanislain ritarikunnan III lk merkki v. 1916 sekä SVR:n ritarikunnan ritarimerkki v. 1938.

Heinäkuun 17. päivänä 1943 siirtyi sotakamreeri Heikki Häyrynen ajasta ikuisuuteen. Kymmenen vuotta myöhemmin, 26. 8. 1953, seurasi rouva Häyrynen puolisoaan. He ovat haudatut yksityishautausmaahansa Hytermän luonnonsuojelualueella.

Häyrysten elämän ulkonaiset puitteet ovat harvoin viivoitettavissa, mutta sen syvin sisältö on erikoislaatuinen, vivahdusrikas ja vieläkin voimakkaasti mieliin vetoava. — Paitsi varsinaista virkauraa, oli Heikki Häyrysen elämäntyö omistettu museo- ja luonnonsuojelualueille. — "Näiden puolesta hän elämänsä parhaat voimat uhraisi. Mutta samalla on sanottava, että tämä hänen elämänsä paras työ olisi valunut hiekkiaan, ellei hän olisi saanut rinnalleen hänelle niin erikoisen sopivan vaimon, jonka tuen varassa hänelle kävi mahdolliseksi mieliharrastustensa ajaminen ja niiden toteuttaminen", sanoo Häyrysen sisarenpoika, Mikkelissä vaikuttanut kihlakunnantuomari Hannes Paarma, jolta on saatu runsaasti aineistoa Hytermän arkistoon.

Virkamiehenä nimismies Häyrynen oli tunnollinen ja täsmällinen, vaativa alaisilleen, mutta myös itselleen. Virkapöytänsä hän päivättiin "puhdisti", kirjeenvaihto hoidettiin viivytyksittä. Yleensäkin Häyrynen oli kaikissa toimenpiteissään ripeä, päätös ja toteutus seurasivat välittömästi toisiaan. Kaikki viivyttely hermostutti häntä, jos oli sovittu virkamatkallekin lähtö, ei siinä kuhnustelijaa odoteltu ellei määrähetkellä tullut.

Mikään pikkumainen juttujen nostaja hän ei yleisenä syyttäjänä ollut. Saattoipa jostain vähäisemmästä rikkeestä päästää sanomalla: anna satanen suojeluskunnalle, pääset sillä. Tai jos joku oli ampuanut metsänriistaa rauhoitusaikana: vie kunnalliskodin mummoille, niin en syytä. Mutta ellei kehoitusta

noudatettu, syyte tulla ropsahti kylä.

Käräjäjuttunsa hän halusi etukäteen valmistaa niin, ettei lykkäystä tulisi, sellaisesta hän suorastaan kärsi. Nähtävästi vallesuorasti voimakkaasti eläytyi tehtävänsä, koska rouva Häyrysen kirjeissä sisarelleen Anna Stenbäckille tapaa mainintoja kuinka Heikki juuri käräjien jälkeen usein sairasteli. (Rouva H:n sisarentyttäreiltä, lehtorinrouva Katri Kaukorannalta, on saatu Hytermän arkistoon kopioitavaksi lukuisasti näitä kirjeitä, valokuvia ym.)

Eloisan kuvauksen sotakamreerista on antanut nuorena auskultanttina Kerimäen käräjiä seurannut ja hänen kanssaan ystäväystynyt varatuomari M. Reino R. Seppälä: "Syyttäjänä käräjillä Häyrynen oli sielläkin aivan oma itsensä, äkkiipäinen, suorapuheinen, joskus jopa pahankurinen. Asianajat olivat hänen erityinen silmätikkunsa. Niinpä muistan hieman hätkähtäneeni, kun ensikerran astuessani Kerimäen käräjätuvan asianajajain huoneeseen ja esittäytyessäni siellä oleville, Häyrynen, sen sijaan, että olisi sanonut nimensä tai virka-asemansa ärähti minulle: "jaa että uusi valehtelija, mitäh". — Hänellä oli aina käräjilläkin mukana ruskehtava ryhmysauvansa. Ja hän myös käytti sitä. Useammin kuin kerran muistan nähneeni hänen koputtavan sillä jotakuta asianajajaa päähän tultuaan yhdessä tämän kanssa käräjätuvasta ja äsähtävän: "Valehtelit, miksi valehtelit, et ole defensor legis (oikeuden puolustaja), olet defensor Diabolii (paholaisen puolustaja), mitäh." — Aivan erityisen koputuksen sai sen asianajajan pää, joka tuli käräjille puolustamaan viinankeittäjiä."

Mahtoikohan tuo viinankeittäjien vihaaminen pohjautua paitsi nimismiehen vankaan laillisuuskantaan, alitajuisesti myös hänen henkilökohtaiseen, ajoittain yliotteen saa-

neeseen heikkouteensa, jota vastaan hän Lillinsä avulla vakaasti taisteli. — Näistäkin seikoista on versonut oma kaskufloransa tosi-neen ja kuvitteineen.

Häyrysten sanankäyttö oli tunnetusti värikästä, nasevaa, kärjekästäkin, mutta kaikessa oli vahva leikkipanos mukana. — ”Oliko se hevosenleikkiä, kenties? Miten sen ottaa: sydämen hyvyys oli kätkössä. En minä ainakaan pahastunut yhtään, kun Heikki portaillaan kärjääikaan korkealla äänellä huusi, että hei Kuha, joko sinä taas menet niitä vääriä päätöksiä tekemään . . . Suomeksi käännettynä tarkoitti Heikki lausahtaa: ”huomenta, huomenta, muistahan pitää tuomarinvala mielessä, onnea vain sinulle poikasesi.” — (Tämä varatuomari Soini Kuhakosken lehtitekstiä, Savonmaa 30. 10. 1953).

Nimismiehellä oli tulinen, helpos-ti kuohahtava luonne, joka tosin tavallisesti nopsaan lauhtuikin. Hänen mielestään vääressä oleva voi joskus saada todellisen ”kruunun-kyydin” ulos virkahuoneesta niin että pihtipielet paukkuivat. Mutta asiakkaan pelkäämätön oman kantansa esitys saattoi päättyä toisiin. Näyttää, että Häyrysten pystyi suorastaan nauttimaan kansanmiehen sattuvasta ja napakasta sanonasta, vaikka se olisi kohdistunut häneen itseensäkin. Saattoipa jostain sanaharkasta kehkeytyä koko eliniän kestävä yhteys ja ystävyys. Usein ”kiistat” olivatkin pelkkää leikkiä.

Rehtinä ja oikeudenmukaisena, asiallisena ja turhista muodollisuuksista piittaamattomana sekä huono-osaisen oikeuksiinsa saattajana muistelevat kerimäkeläiset nimismiestään. ”Heikki ol siks käypäsä mies nimismiehenä, että kelevo oo sellasta ollukkaa. Se ku ei hangotellu mihinkää pikkumaisii asioih . . .”, tuumi eräs isäntä. Ja Häyrysten entinen alainen, apulais-

nimismiehenä toiminut ylikonstaapeli Edvard Vesalainen on antanut mitä myönteisimmän kuvauksen hänestä esimiehenä ja ihmisenä.

Heikki Häyrysten oli hyvin isänmaallinen mies, aikansa tapaan. Hän oli mm. perustamassa Kerimäen suojeluskuntaa, kuului sen esikuntaankin. Myöhemminkin hän antoi sille tukeaan runsain lahjoituksin sekä panemalla toimeen suuren rahankeräyksen sen hyväksi. Tästä tunnustuksena hän sai suojeluskuntain hopeisen ansioristin v. 1939.

Mutta ns. lapuanliike ei saanut hänen kannatustaan, se oli hänen mielestään kulkeutunut laittomuuden poluille. Monet niistä, joita hän oli joutunut ”kovistelemaan” aikaisempina kriisikausina, saivat nyt nauttia hänen suojelustaan. Niinpä hänet leimattiinkin puolipunaiseksi, painostettiin, jopa uhkailtiin, kuten todistaa hänelle lähetetty kortti, jossa mm. tuttu ”myrkyä”-etiketti pääkalloineen ja sääriluineen sekä kaksi ruumisarkkua, (Heikille ja Lilille). — Se oli sitä aikaa se.

Kyllä tämä kaikki nimismieheen koski, hänen tulisuuutensa ja räiskyväsanaisuutensa ei suinkaan ollut pohjaltaan karskiutta, vaan naamioitua hermoherkkyyttä. Hän reagoi voimakkaasti kaikkeen. Niinpä kun Kerimäen kuuluisa puukirkko aikoinaan uudelleen maalattaessa vaihtoi entisen keltaisen värinsä nykyiseen harmaaseen, oli se Häyryselle karvas pala. Hänen pietettiin ja kau-neuden tajuahan loukkasi tuon historiallisesti ja esteettisesti oikeaksi katsomansa värin muuttuminen toiseksi. ”Kuin 90-vuotiaalle vanhusrouvalle puettaisiin viisitoistavuotiaan mekko.” Ja tällaisenkin sananvaihdon korvinkuulijat on: onkos tuo nyt kaunis, pirun p-an värinen; johon seurakunnan arvoisa rovasti: no, lapsen kakan värinenkö sen pitäisi olla.

Niin otti sotakamreerin luonnolle hänen "taivaan kultakaupunkinsa" muuttuminen "harmaaksi möhkäleeksi", että kerrotaan hänen kirkonkäyntinsäkin lopettaneen. Ja uudelleen manasi kirkon maalauttavansa, ellei olisi niin paljon Hytermäänsä uhrannut. — (Kyllä nimismies myöhemmin olisi kirkkotienkin kulkenut, mutta ei jaksanut. Saarnat luettiin hänelle kotona, nöyränä ja kaikkeen alistuneena nautti hän ehtoollista sielunpaimeelta, jonka kanssa välit kirkonmaalauksen aikoihin olivat viileneet.)

Kai Romu-Heikki oikeassa oli, koska Muinaistieteellinen toimikunta (nyk. Museovirasto) näkyy kantanaan ilmaisemaan, että kun Kerimäen kirkko ensi kerran maalataan, saa se alkuperäisen, tuon Romu-Heikin värin. — (Kuten v. 1972 saikin.)

Heikki Häyrysen historian harrastus, joka ilmeni suvussa muillakin, (hänen Kusti-veljensä suoritti fil. kand.-tutkinnon historia pääaineenaan), sekä kiinnostus ja kunnioitus esi-isien työtä kohtaan, johti hänet muisnaisesinekeräilyyn. Vanhojen esineiden kauneus, ilmenipä se säätyläiskodin tyylikalustossa tai kansanihmisten käyttötavaroiden tarkoituksen mukaisiksi muovautuneissa yksinkertaisissa muodoissa, viehätti häntä, ja niihin liittyvä ajanpatina kiehoi hänen romanttista mieltään. Häyrynen eläytyi voimakkaasti menneisyyteen ja viihtyi sen loihtimassa mielikuvamaailmassa. Niinpä hän pyrkiin saamaan omistukseensa näköpiiriinsä joutunutta vanhan kulttuurin luomaa esineistöä.

Heikki Häyrysen ensimmäinen nimismiehen virkapaikka, Kangasala, oli tässä suhteessa erikoisen antoisa. Kangasalan vanhan herraskartanokulttuurin sävyttämä ilmapiiri oli hedelmällinen antiikinkeräysharrastukselle. Virkatehtivänä suoritetut huutokaupat soivat mm. oivan tilai-

suuden löytää aitoa tavaraa. Kangasalla Häyryset kokosivatkin pääosan kotinsa antiikkikalustosta, tina- ja hopeakokoelman, taideteoksia, aseita ym. ym. Kertoman mukaan ei missään myöhemmässä kodissa, vaikka nekin olivat arvokkaasti ja aistikkaasti sisustetut, ollut niin runsasta ja monipuolista esineistöä kuin Kangasalan Häyrylässä. Heidän sinne kirkonkylään rakennuttamansa suuri huvila aittoi- neen ja muine ulkorakennuksineen oli joka soppea myöten täynnä museoesineistöä. Häyrylässä kävivät aivan ventovieraatkin tutustumassa tähän arvokkaaseen museokotiin.

Kangasalta ovat myös kotoisin Häyrysen suuresti arvostamat ja testamentissaan erikoisesti mainitsemat kristallinen "lyster" ja Guido Reni'n maalaukseksi arveltu "Katuva Magdalena", (testamentissa esiintyy Madonna-nimisenä), joka nykyisin on Mikkelin kaupunginhallituksen istuntosalissa.

Kangasalla viihtyivät Häyryset hyvin, heillä oli vilkas seurustelu-yhteys paikkakunnan monien tunnettujen perheiden kanssa, kuten Meurmanit, Thulé—Tulenheimot, Joutsiniemet ym. Ja Ruovedeltä Kantolan kesäkodistaan vieraili usein Merikantojen sukulaisperhe, samoin Broms-Paarmit sekä rouva Häyrysen sisarusperheet: Stenbäckit, Holmit, Neut, kuten myöhemmissäkin paikoissa. — Kangasalta Häyryset, tietämän mukaan, joutuivat siirtymään pois vastoin omia suunnitelmiaan. Asiaan liittyyneen jottain poliittisluontoista, virkavallan kanssa sattunutta yhteenottoa.

"Romu-Heikki"-nimitys on ollut käytössä jo Kangasalla. Heikki Häyrysen sisarentytär, käsityönopettaja Eva Paarma on kertonut, että sen on aluperin antanut hänen isänsä, Mäntyharjun nimismies B. I. Broms, Häyrysen lanko ja hyvä ystävä "Isse". — "Sinä olet semmoinen Romu-Heikki." — Häyrynen

mieltä nimeen, alkoi esitellä sillä itseään ja niin se kulkeutui hänen mukanaan Hämeestä Savon maille. — (Mainittakoon, että B. I. B:n sisar, rovastinrouva Selma Saarinen, on maailmankuulun arkkitehtiprofessorimme Eliel Saarisen äiti.)

Syvässä jatkui vanhojen esineiden keräily. Häyrysten kodista, Käenmäen kartanossa sikäläisessä kirkonkylässä, kertoo maanviljelijä Juhon Oksanen, joka usein teki nimismiehelle puusepäntöitä: "Nimismiehen virkahuoneen seinät olivat täynnään, mutta aistikkaasti sijoitettu, vanhoja aseita: sapelien, tikarien, pyssyjen ym. tussaria. Kerran mennessäni mainittuun virkahuoneeseen, nimismies tiuskasi minulle: saisit vähän maksaa, kun pääset tänne museoon. — Missäs nimismiehen virkahuone sitten on, kysyin minä, sinne pitäisi olla ilmanen pääsy. — Vai virkahuone, lähe tänne, niin minä näytän. Siitä mentiin eteiseen, jostain komerosta otti hän vanhan nokisen seinäkaapin esille, jonka oli saanut itseltään Niemelän Manulta ("Professori", kuulu kansanparantaja). Siitä oli lohennut muutamia palasia, jotka minun piti liimata paikoilleen. — Ei missään tapauksessa saa poistaa sitä haikunokea siitä pinnasta, se on ajan patinoima, sanoi nimismies. Kaappi tuli pian kuntoon ja hyvä oli."

Kerimäellä Häyriset saivat asunokseen kauniin Rauhalinnan kartanon aivan kirkon tuntumassa. Tämäkin muodostui arvokkaaksi ja viihtyisäksi museokodiksi, jonka vieraanvaraisuutta ovat saaneet nauttia niin tutut kuin tuntemattomatkin. Tästä kodista eräitä kuvauksia lähdyksiä (Mikkelin Sanomat 24. 9. 1938, nimim. Mikko): "Astumme eteiseen ja hetken kuluttua saliin. Silmäilemme hetken yllättyneinä eteemme avautuvaa näkyä. Sali on sisustukseltaan kokonaan empiretyyliä: sohva, pöydät, tuolit, jalkarat, vieläpä täydennykseksi samaan ty-

liin rakennettu ja somistettu Helles-piano ja uuni. Pöydillä, hyllyillä ja vanhanaikaisilla kaapeilla on runsaasti pieniä ja siroja muinais-esineitä, kuten kynttilänjalkoja, tina-kannuja, maljakoita ym. Sovhalla tyylikkäästi tyynyjä, joihin liittyy useita perhehistorioita ja muistoja. Eräällä salin pöydällä on arvokas, erikoistyylinen, mitä parhaimmasta vuorikristallista valmistettu ja muinaisarvollaan ylpeilevä pöytäkruunu empire-tyylisine kynttilöineen." — "Ruokasalissa herätti erikoista huomiota suuri tinaesinekokoelma, jonka vertaista saamme turhaan hakea Mikkelin läänistä. Siinä on harvinaisen kaunis muotoisia kannuja, maljakoita ja vateja mitä moninaisimpiin tarkoituksiin." — "Eräs museokodin huone on omistettu etupäässä Napoleonin muistolle. Siellä on joukko hänen aikakautensa huonekaluja ja esineitä sekä suuri määrä Napoleonin muotokuvia, joukossa suuria harvinaisuuksiakin."

Ensimmäisiä löytöjä Kerimäellä oli ikkunan tukkeena ollut Pietari Suuren muotokuva, johon oli aina "palkeenkieli" puhkaistu, kun tahdottiin nähdä ohikulkijoita. Löytöjen tie jatkui siis täälläkin ja Heikki oli haltioissaan. Isäntien käydessä asioillaan nimismies kyseli vanhoja esineitä ja pitäjää kierrellessään, kun silmä sopivan satutti, sitä pyytämään. Noihin aikoihin ei vanhoille, tavallisesti jo käytöstä pois oleville tavaroille niin paljon arvoa annettu, joten niistä yleensä kernaasti luovuttiin. Kyllä nimismies maksuakin saattoi tarjota, "omalla älyllään", voi antaa runsaankin korvauksen tai uuden esineen tilalle, mutta tavallisimmin hän lienee saanut vanhat kansanomaiset esineensä lahjaksi. Joskus hän saattoi hyvinkin itsepintaisesti pyydellä jotakin halajamaansa. — "Eihä se heittäny eikä helepottanu ja joutiha se antoo."

Jos kohta onkin niin, että vallesmannin arvovaltaiselta taholta esi-

Häyrysten koti, Rauhalinna, Kerimäen kirkolla. Valokuvattu 1930-luvun alussa.

Salin nurkkaus Häyrysten kodista.

Valok. Anna Holm 1934

tetty pyyntö tai kehoitus: pistä rekeen, kun tulet kirkolle, johti paremmin tuloksiin kuin kenen vain "kerjuu", niin ei kai kukaan tosisaan uskonut, että kielto vaikuttaisi hankaloittavasti asiomiseen nimismiehen kansliassa, kuten näkyy väitetyn. Saattoihan hän ehkä tokaista: vallesmannia ei saa vastustaa, mutta kyllähän nokkelat ja huumorintajuiset kerimäkeläiset yleensä vallesmanninsa leikinlaskun ymmärsivät. — "Se oli sellainen hirvittelijä, mutta leikiksihän se tiedettiin." — Niinpä, jos hän saikin vastaukseksi esim. jauhinkivipyynnönsä: "Joutaa niitä yhdet olla meilläkin vanhaa muistoa", ei se suinkaan välejä rikkonut. Jopa sotakamreerin hautaankantajikseen määräämissä oli näitä epääjiä.

Mylyn- ja jauhinkivet, "menneiden sukupolvien raadannan symbolit", olivatkin erikoisesti Romu-Heikin tavoittelun kohteena. Niitä hän keräsi varsinkin Hytermään, mutta on osa Kerimäen kodin pihapiirisäkin. Ne joutuivat mitä moninai- simpiin tehtäviin: pöydiksi, portaiksi, erilaisiin rakennelmiin.

Hankkimiaan vanhoja esineitä Heikki Häyrynen lahjoitteli runsaasti. Yhteyksiä oli mm. Turun historialliseen museoon, jonka luojusta, maisteri Walter von Konowista, tuli Häyrysen läheinen ystävä. Tämä kirjoittaa: "Hyvin ovat kaikki vanhat sismäläiset saapuneet Turun Iklivanhaan linnaan, ja toivokaamme, että ne siellä saavat suloiseen ja rauhallisen kodin vanhoilla päivillään." — Ja toisessa kirjeessä: "Tuo Häyrysen Heikki on erinomainen poika, ei siltä ilo eikä antiikkiesineet lopu, aina vaan löytää uusia ja aina hän on hyvällä tuulella."

Kansallismuseokin sai esineistöä, kiitoksiaan niistä ovat lähettäneet mm. Appelgren-Kivalo, Nordman, Pälsi, Rinne, Tallgren. — Pyhän Olavin Killalle tuli monet arvokkaat lahjoitukset. Sattuipa sitten kerran

niin, että Romu-Heikki oli ilmoittanut antavansa Olavinlinnaa hopeaja tinakokoelmansa. Jotain skismaa syntyi ja Heikki pyöri pyhät sanansa. Nämä kalleudet ovat nyt Suur-Savon museon omaisuutta, kuten monet muutkin arvotavarat. Hämeenlinnan museokin on saanut lahjoituksen. Ja Metsäntutkimuslaitoksen kokoelmat saivat esineistöä jo ennen Hytermän kokoelmien lahjoitusta.

Sotakamreeri Häyrysen eräs unelma oli saada "museoiduksi" savolainen kulttuurikoti, sellaista hän toivoi Suur-Savon museon yhteyteen. Tämä suunnitelma kuivui kokoon mm. siksi, että museo ei voinut huoneistopulan vuoksi ottaa vastaan Häyrysten kodista kaikkea sitä mikä testamentin perusteella olisi sille kuulunut. — Mutta mikäpä olisi ollut sopivampaa kuin että koko Rauhalinnan kartano, Romu-Heikin oma museokoti, olisi voinut jäädä tällaiseksi "muistomeriksi", kuten hän myös suunnitteli. Hän lienee kuitenkin kokenut pettymyksiä eräissä aikeissaan, koska katkeroituneena kirjoittaa kunnallisneuvos Alpo O. Luostarisen olleen: "niitä harvoja, ehkä ainoa Kerimäkeläinen, joka ymmärtämyksellä on suhtautunut museoharrastuksiini". — Tokkopa asia sentään ihan näin oli.

(Nykyisin on Häyrysten entisen kodin välittömässä läheisyydessä, "nimismiehen puistossa", Kerimäki-seuran perustama kotiseutumuseo, avattu 1967.)

Häyryset tekivät myös huomattavia rahalahjoituksia eri tarkoituksiin. Mm. Turun suomalainen yliopisto sai, kerääjänsä lehtori E. V. Pylkkäsen kertoman mukaan, Kerimäen pitäjän suurimman lahjoituksen heiltä. Nimismies oli huomattavilla summilla perustamassa sekä Kerimäen että Punkaharjun kuntien 100-vuotisrahastoja; puhumattakaan monista muista pienemmistä lahjoituksista.

Muutenkin nimismies oli antelias. 30-luvun pula-aikoina kulki runsaasti työttömiä. Kaikki kävijät nimismiehen luona ruokittiin, saattoi käydä parikymmentäkin parhaina päivinä. Kokonainen lehmä meni tähän yhtenä talvena. Ettei saaja tuntisi armopaloilla olevansa, oli tehtävä jotain, vaikkapa tuotava vettä ja puuta. Eikä niiden puutetta tarvinnut talossa tuoloin kärsiä.

Kerran tuli taas risapukuinen mies keittiöön, kertoo Häyrysellä talousapulaisena ollut rouva Hilja Lehikoinen; sattui siihen nimismies, riisui itseltään puvun, kengät, sukat ja sanoi: nyt on vallesmanni alasti. Siihen toi vielä Lilliruouva puhtaan alusvaatekerran ja niin sai hämmästynyt kulkija vaihtaa koko vaatetuksensa kunnolliseen. "Vatsaa sinulla saisi olla enemmän", sanaili nimismies ja rumputti tyhjää kohtaa takissa. — Monet kengät kuuluu Romu-Heikki tarvitseville jalastaan päästäneen.

Nimismiehen kerrotaan paljon salassa auttaneen ihmisiä, jopa vastustaiiinkin lukeutuvia. Ettei saajaa nöyryytettäisi, vietiin ruokapaketit huomaamattomasti eteiseen. — Pelastusarmeijan ja Punaisen Ristin toiminta sai erikoisesti Häyrysten tukea.

Kaiken jälkeen jäävän omaisuutensaakin, rahaksi muutettuna, paitsi museo- ja taide-esineitä, Häyryset testamenttasivat hyväntekeväisyyteen: NNKY:n Liitolle, Pelastusarmeijalle, Vapaakirkolle ja Merimieslähetykselle tarkemmin määritellyihin tarkoituksiin.

Nimismiehen aneista puhuttaessa ei ole unohdettava hänen kuuluisia luunappejaan, joita varsinkin pikkupojat saivat otsaansa. "Onks onnto pää" tai "onpas kova pää", olivat tavallisimmat saatesanat. — "Jopa osasivatkin olla luisia", muistellaan, ihan siinä huonompi itkuksi pisti. Tosin kipu palkittiin karamelleillä, aniksilla, joita Romu-Heikki kilokaupalla osti ja roppa-

kopralla jakeli lapsille.

Häyrynen piti lapsista, aina hän heidät huomasi, laski leikkiä ja kiusotteli. Mutta lapset eivät aina täysin ymmärtäneet tätä usein kovakouraista ystävyyttä, jopa jotkut pelkäsivätkin. — Itsellä ei Häyrysellä lapsia ollutkaan. Eräässä vaiheessa kyllä kasvattitytär, rouvan sukulaisten sukulaisia, kaunis, siisäisesti ja ulkonaisesti uljasryhtinen Kerttu Lagerström (s. 1898, toiminut pankkivirkailijana, rikosetsivä Toivo Jormakan puoliso). Hänen elämänsä sisältyy syvää traagikkaa.

Sotakamreeri Häyrynen oli arvostettu kulttuurihenkilö. Hän kuului mm. Pyhän Olavin Killan ja Suur-Savon Museoyhdistyksen johtokuntaan, oli jälkimmäisen kunniajäsenenkin. Hän oli myös suosittu puhuja, innostava ja lennokka, oikea krysostomus, jonka kaunopuheisuutta vieläkin muistellaan. — Koti oli tunnettu vieraanvaraisuudestaan: jos jotain erikoista juhlaa kirkolla, niin nimismiehellä myös suuret kutsut. Heikki oli seuramies, Lillin ja hänen talousapulaistensa emännäntaitoja koeteltiin.

Nimismies antoi arvon hyvälle ruualle ja kahvi maistui, sitä piti olla puuttumatta. Asiakaskin sai osansa: "tuopas, Lilli, kahvia", oli vakituinen pyyntö kanslian puolelta. — Ja sikari sauhusi suupielessä. Tästä hän kuitenkin joutui luopumaan terveytensä vuoksi. Tosin oli määrä vain vähentää, mutta tietäen joko-tahi-luonteensa, Heikki teki kerralla pesäeron tupakasta.

Häyrysten kodissa oli arvokas ja monipuolinen kirjasto. Nimismies oli harras kirjallisuuden ystävä. Hänet hyvin tuntenut taloustirehtööri Niilo Kosonen kertoo: "Kun hänellä oli innostus lukemiseen, hän teki sitä työn tavoin. Sanoikin, kun Kirja-Lassi saisi kauppaansa kirjoja. kyllä tässä niille lukija löytyy. Joka päivä hän sieltä kirjan haki, sai se olla laajempikin, huomiseen se oli

lettu; samassa hän hoiti myös tehtävänsä." Kerimäkeläisen Otto Immosen tekemän kauniin kirja-kaappinsa ja arvokkaan kirjalahjoituksen antoi sotakamreeri entiselle koululle, Mikkelin lyseolle; muitakin kirjalahjoituksia hän teki.

Taide kaikissa muodoissaan oli läheistä, kauneudentaju herkkä, mieli vastaanottavainen. Kodissa oli taideteoksia, arvokkaita maalauksia, etupäässä vanhempaa kautta, monet niistä erikoisia löytöjä. Niiden ääreen talon isäntä usein pysähtyi ja syventyi katseluun. — Musiikkia hän rakasti, vaikka ei itse sitä esittänytkään. Lilli-rouva soitti ja laului Heikkinsä iloksi ja mielen viihdykkeeksi. Kaunis piano oli ahkerassa käytössä.

Heikki Häyrynen oli voimakas persoonallisuus, myötä- ja vastatunnot ehdottomat. Saattoi syntyä vakaviakin välirikkoja, puolin ja toisin. Ystävytydessään hän oli uskollinen, toisen vilpittöntä vakaumusta hän kunnioitti, mutta tekopyhyys oli hänelle kauhistus.

Romu-Heikki oli omalaatuinen humoristi, sutkauttelija, letkauttelija, ilonpitäjä, "mukava mies", mutta myös helposti hermostuva, syvästi masentuva, aina itsetuhoaikeisiin asti. — Hän oli paradoksinen luonne: luja ja heikko, karski ja herkkä, harras ja irvokas, vakaa ja riehakas; aito ihminen, jolle mikään inhimillinen ei ollut vierasta. Loppuvaiheissakin, kun ikäisyysasiat olivat tulleet tärkeimmiksi, eli hurrthuumori hänessä.

Vallesmanninsa nasevista sanonnoista on pitäjäläisten mielessä monet kaskut. Ja mitä enemmän aikaa kuluu, sitä enemmän niitä siikiytyy: Romu-Heikki on jo legendaarinen hahmo. Mutta myös arvostus hänen elämäntyötään kohtaan kasvaa. Nimismiehen aikaisemmin monasti ylenkatsotutkin harrastukset ovat osoittaneet hyvinkin merkittäviksi. — Mainittakoon, että hän mm. oli perusta-

massa Suomen Luonnonsuojeluyhdistystä, (perustava kokous Helsingissä 27. 5. 1938), ja kuului sen neuvottelukuntaan kuolemaansa saakka. Olihan sotakamreeri Häyrynen Mikkeiin läänin ensimmäisen luonnonsuojelualueen perustaja.

Myös rouva Häyrynen oli omaehtoinen persoonallisuus, joka erikoislaatuisen puolisonsa rinnalla pystyi säilyttämään itsenäisyytensä. Hän myötäili lämpimästi miehensä harrastuksia, ne tulivat hänenkin omikseen. Mutta hänen sisin maailmansa oli uskonto ja hengellinen musiikki. Lilli Häyrynen oli lämmin ja myönteinen kristitty, kokenut jo varhain herätyksen vapaakirkollisissa piireissä, ollut kiertävänä puhujanakin. Tämä suunta väritti loppuun asti hänen hengellistä näkemystään, mutta se ei estänyt häntä täysin innoin toimimasta tavallisessa seurakunnassa.

Hän piti pyhäkoulua, tyttökerhoa, oli lähetyspiirissä, diakoniatyössä ja laului heleällä äänellään kirkkokourossa. Usein hän kansallispuokuisena, mikä oli hänen mieliasunsa ja jonka käyttöä Häyryset erikoisesti suosivat, ilmestyi kutsuttuna, joskus kutsumattomanakin, yhteisiin tilaisuuksiin laulamaan hengellisiä lauluja kanteleella tai kitaralla itseään säestäen, kertoakseen sävelten kielin siitä suuresta pelastusanomasta, josta hän itse jatkuvasti ammensi mielenrauhaa ja luottamusta hyvään Jumalaan, joka kaiken parhaiten johtaa.

Rouva Häyrynen toimi innokkaasti NNNKY:ssä, kuului erinäisiin kunnallisiin elimiin ja sairaanhoitokoulutusta saaneena auttoi apua tarvitsevia parhaansa mukaan. Hän oli valmistunut kättilöksi, ollut jonkin aikaa virassakin. — Kunnalliskodin asukkeja hän kävi vakuitsesti tervehtimässä, luki ja laului heille.

Henkilökohtaisessa elämässään Lilli Häyrynen oli vaatimaton ja säästäväinen, mitä vanhempi puku,

sen mieluisampi. Joidenkin mielestä hän oli liiankin tarkka, jopa nenäliinatkin saattoi paikata. "Nuukuus" oli hänelle luontaista, ja se voi saada joskus outojakin muotoja, mutta varmaan hän tahtoi siten myös taloudellisesti tukea mieheensä harrastuksia. Ja kyllä rahaa tarvittiinkin, varsinkin Hytermän tultua heidän elämänsä keskipisteeksi.

Rouva Häyrynen oli taitava ja innostunut käsityöihminen, kutoi mattoja ja kankaita, virkkasi, neuloi, koruompeli, kauniisti ja kärsivällisesti. Hän hieteli puutarhaa, kukkiaan ja mehiläisiään. Säilykkeitä laitettiin runsaasti ja teeaineiksia kuivattiin erilaisista lehdistä. Lilli-rouva oli mieltynyt vihanneksiin ja muihin kasvikkain tuotteisiin. Hän kokeili erilaisia ruokayhdistelmiä, joista Heikki joskus suorasukaisesti sanoi: en minä tullaista p-aa syö. Tai saattoi tokaista jollekin: syökää heiniä, niitä meidänkin rouva syö.

Kasvatusäiti ja taitavat kotiapulaiset vapauttivat Lilli-rouvan monesta keittiöhuolesta, hän sai omistautua harrastuksilleen. Mutta kyllä hän johdon silti tahtoi pitää käsissään, pyrki apulaisten mielestä joskus liikaakin "hosumaan", ja "sokkeemaan", jolloin hänet väliin pienellä vekkaudella johdeltiin musiikkinsa pariin. Jota tosin hekin mielihyvin kuuntelivat.

Lilli Häyrynen oli kaunis ja vireä nainen, välitön, iloinen, joskus kippakkakin, ja täysin luonnollinen. Hän hoiti itseään, voimisteli säännöllisesti, käyskenteli Hytermän paratiisissaan, jopa Kerimäen kodissaankin kuin konsanaan Eeva. — Elämänsä loppuun saakka, lähes 80-vuotiaaksi, säilytti hän nuoruutensa, vaikka muisti alkoikin kadottaa toimintakykyään. (Näissä vaikeuksissa hoivaili häntä uupumatta nimismies Louekoski rouvineen.) — Viimeisissä vaiheissaankin rouva Häyrynen oli valoisa, herttaisen ystävällinen ihminen.

Heikki Häyrynen ihaili Lillinsä

viehkeyttä ja hienostuneisuutta, ilmaisi sen julkisestikin. Tämä puolestaan arvosti miestänsä ja osasi sopeutua hänen erikoislaatuisteensa. Oli tietysti omat ristiriitansa, mutta: "rouva palavel Heikki ja Heikki palavel rouvoo, ja mitä heijän keskinäisee elämässä tulloo, nii ei siitä voi sanna ku hyvävee".

Ja sitten Häyrysten elämän tärkeimpään lukuun, HYTERMÄÄN:

VITA BREVIS, ARS LONGA, tämä oli Heikki Häyrysen tunnuslause, se oli näkyvissä hänen Hytermässä olleen huvilansa "pirtin" seinällä. Mutta ennen kaikkea se oli, kulunutta sanontaa käyttäen, tulikirjaimin piirretty hänen sydämeensä, jonka koko hurmioituneesta täyteydestä hän Hytermäänsä rakasti. — Hytermä oli hänen "ars longansa", vaskeakin kestävämpi muistomerkki, joka oli säilyttävä Heikin ja Lillin nimet kauas tuleviin polviin.

Eikä vain nimet, vaan "Hytermäaatten", jota sanaa sotakamreeri käytti haltioituneesti kuvatessaan sitä monipuolista ja uhrautuvaa työtä, mitä saarten hyväksi oli tehty. — "Ja ilolla voimme todeta, että Jumalan siunaus on mitä runsaimmassa määrässä levännyt Hytermän yli, sillä tämä saari, mikä ammattimiehen lausunnon mukaan hoitamatta olisi jo muutaman vuoden kuluttua ollut tuhon oma, on elpynyt alennustilastaan uuteen elämään. Se on kuin sadun ihanoina Phoenix-lintu nousut tuhasta ehompana entistänsä", kuten Häyrynen sanoo Hytermässä olevan hautausmaansa vihkiäisissä pitämässään runollisessa ja muotokauniisissa puheessa.

Hytermän saaret: Iso- ja Pieni-Hytermä sekä "Lavvii", Häyrysten hautasaari, Puruveden kauneimmiksi mainitut, ovat kuuluneet vuosisatoja tunnetulle kerimäkeläiselle Herttuaisten suvulle. Oltuaan välillä muussa omistuksessa, joutuivat ne,

Lilli ja Heikki Häyrynen sekä "Jassu" (vas.) ja Ami Hytermässä.

Valok. Anna Holm 1928

yhteensä noin 50 ha, vuosina 1925 ja 1929 oston kautta nimismies Heikki Häyrynselle. Alkoi uusi kausi Häyrysten ja Hytermän vaiheissa.

Saarten luonnonkauneus: komea punkaharjumainen selänne, välkkyvä Puruvesi, hienot hiekkarannat, viehättävät lahdemat, niemekkeet ja pikkulammet valloittivat uudet omistajat täydelleen. Häyryset eivät olleet aikaisemmin Hytermässä käyneenkään, joten paikan kauneus sitäkin enemmän heitä ihmetytti ja ilahdutti, eivätkä he koskaan kylästyneet sen ihanuutta ylistämästä. Siitä tuli suorastaan heidän epäjumalansa, etenkin Romu-Heikin: mikä uhri ei ollut sille liian suuri.

Hytermää alettiin perusteellisesti

raivata ja puhdistaa. Kannot vivuttiin juurineen erikoisesti valmistetuilla kangilla ja kiskottiin käsivoimin, ettei dynamiitin käytöllä olisi vahingoitettu luontoa. Vesistä nostettiin ja kelattiin liekoja, kuivattiin ja käytettiin polttopuuna, kuten kantojakin, joista kertyi lisäksi valtava, myöhemmin erikoiseksi "muis-tomeriksi" muotoiltu torni. Sittemmin se myytiin ja poltettiin tervaksi. Kiviä kaivettiin, risut kerättiin, kaarnanpalasetkin Romu-Heikki kokiili koriinsa. Luontoa autettiin kaikin puolin uusiintumaan.

Nimismies kävi innolla kohentamaan ja hoitamaan Hytermän raiskattuja metsiä. Neuvonantajakseen hän sai, omien sanojensa mukaan,

maamme arvostetuimman asiantuntijan, Metsäntutkimuslaitoksen johtajan professori Olli Heikinheimon. Tämä kuvaa Metsälehdessä (19. 6. 1942) metsien kunnostamista seuraavasti:

"Vaikeimmin metsittyvillä rinteillä toimitettiin männyn kylvöjä, jopa istutettiin vuorimäntyäkin, kelpaamattomiksi havaitut metsänriipeet poistettiin, erityisesti kiinnitettiin huomiota etenkin tervarosoisten mäntyjen etsimiseen, sillä tämä tauti näytti olevan mäntymetsien todellinen vitsaus. Tuoreempiin kohtiin istutettiin myös kuusta, myöhemmin myös visakoivua. Tulokset ovat olleet odottamattoman hyvät: uusia lupaavia taimikkoja on syntynyt, vanhemmat kituneet taimistot ovat toipuneet ja niistä nuorista männiköistä, jotka propsihakkuilta säilyivät, on kehittynyt solaikoita männiköitä, jotka antavat hyviä toiveita siitä, että Hytermän metsät aikaa myöten varttuvat Punkaharjun männiköiden veroisiksi."

Häyrynen hoiteli hellien puustoaan, karsi ja harventeli. Jokainen puu oli tärkeä: "— ennen antaisin hakata sormen kädestäni ennenkuin kaataisin tarpeettomasti jonkun Hytermää kaunistavan puun", hän kirjoitti Heikinheimolle. — Taimet metsänistutukseen saatiin Punkaharjun kokeilualueelta. Osin saaren isäntä tahtoi sinne sellaistaakin, mikä ei luonnostaan voinut menestyä karussa maastossa. Oka kuusia, hopeapajuja, omenapuitakin Hytermään toivorikkaasti istutettiin.

Lilli-rouvalla oli siellä vihannessa kukkapenkkinsä, elämänlanka kierti kuistin pylväitä. Oli luonnonkasvejakin: "Pian tulee Hytermään kukkais-aika, kun kaikki rinteet ovat täynnä kieloja. Silloin on vain hyvää hajua ilmassa ja metsä vie lumoihinsa ja Herra vie katselemaan taivaallisia kukkatarhojaan", kertoo harras Hytermän rouva kevätkirjeessään Anna-sisarelleen.

Lintusuojelu oli tärkeä osa Hy-

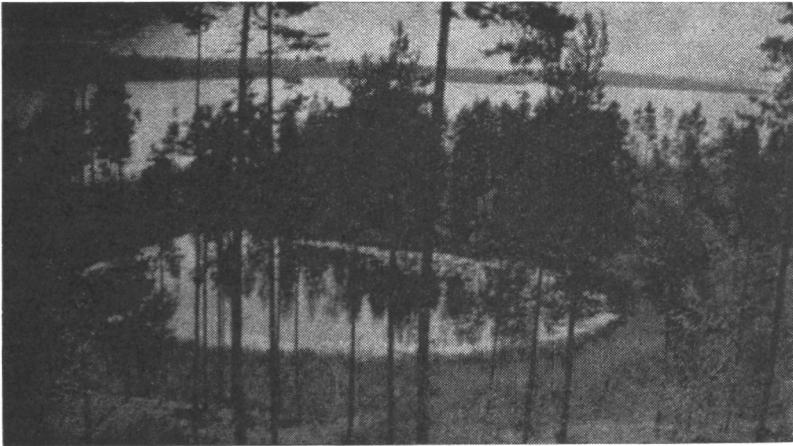
termän jälleenrakennusta. Lintukanta haluttiin saada nopeasti lisääntymään, ei vain niiden suoman ilon vuoksi, vaan käytännöllisistäkin syistä: että aikaisempien voimakaiden hakkuiden jälkeen helposti tulevat metsän tuhohyönteiset saataisiin torjutuksi. Häyrynen hankki runsaasti pesäpönttöjä, ehkä liiankin paljon, koska poikasten aikaan tuli ravintopulaa karuilla saarilla ja seuraavana vuonna osa lintuja karkotti pois.

Talvehtivien lintujen ruokinnasta huolehdittiin. Tästä kertoo nimismies langolleen Josef Stenbäckille: "Kun pakkanen nurkissa paukkaa ja myrsky ulkona ulvoo, tekee oikein sydämelle hyvää ajatella, että rakkaat pienet lintuni siellä Hytermässä saavat oleskella noissa lasiikkunoin varustetuissa majoissa yltäkyläisten ruokapöytien ääressä. Niin, Hytermä on tärkäläisille linnuille se luvattu Kaanaanmaa, jossa rieska ja hunaja kesät ja talvet valuu."

Kalanviljelyäkin Hytermässä harastettiin. Rantavesiin laitettiin turoja, lampiin istutettiin kaloja: suutareita, ruutanoina, kissamonjeja. Niitä ruokittiin, ne kesyntyivät ja näyttivät noudattavan ruokintakutsua. Suutari, suutari, suutari... huuteli Lilli-rouva ja kalat uivat lammella olevan laiturin viereen saamaan ateriansa. Heikki kehaisi opettavansa kalat tulemaan vellikellon soitolla ruokailemaan. Kerrotaanpa hänen upottaneen kokonaisen kauraryynisäkin lampeen kaolilensa.

Rapujakin istutettiin ja nimismies suunnitteli hankkia jopa ankeriaita. — Siilejä tuotiin Hytermään surmaksi käärmeille, joita olikin paljon. Variksia, pikkulintujen pesärosvoja, vainottiin syöteillä. Muuten luonto sai olla rauhassa.

Häyrysten suurena toiveena oli saada jättää Hytermä "tuleville sukupolville iloksi, onneksi ja siunaukseksi". Siksi he halusivat oh-

Hytermän maisemia.

Valok. Anna Holm 1928

jata saartensa kohtalon toivomaansa suuntaan myös tulevaisuudessa. Heidän tempiajatuksensa oli saada ne säilymään rauhoitettuna luonnonpuistona "ikuisiin aikoihin". Niinpä heidän anomuksestaan Hy-

termän saaret julistettiin luonnon-suojelualueeksi Mikkelin läänin maaherran päätöksellä 11. 1. 1932. — Tähän sisältyy mm. määräys, että "metsää on hoidettava metsänhoidollisella asiantuntemuksella yk-

sinomaan luonnon kauneutta silmälä pitäen ja Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen hyväksymän suunnitelman mukaan”.

Kuten entisajan suomalaiset haudattiin raivaustensa keskelle, halusivat Heikki ja Lilli Häyrynenkin saada viimeisen leposijansa elämäntyönsä äärelle. ”Tehdessämme ja yhä jatkaessamme tätä luonnon-suojelutyötämme, on saarivaltakuntamme käynyt meille niin rakkaaksi, että haluaisimme tulla haudatuiksi omaan luonnonpuistoomme”, kuten he hautapaikka-anomuksessaan mainitsivat. Tähän he saivatkin asianomaisen luvan ja niin vihittiin rouva Häyrysen 60-vuotispäivänä 27. 6. 1934 pienellä Laviasaarella vankalla kiviadalla ja taiteellisella rautaportilla varustettu hautausmaa tarkoitukseensa. Vihkimisen suoritti kirkkoherra (myöh. rovasti) Arvo Pohjannoro.

Hytermään rakennettiin aluksi pieni huvila (”kalastajamaja”), vähäinen ulkorakennus, sauna, moottorivaja ja vaatimaton laitur. Eloisa ja aloiterikas nimismies kehitti kuitenkin jatkuvasti uusia suunnitelmia. Tuli keinua ja hoijakkaa, vinttikaivo, tervahauta, vanhan ajan muistoa; tuli huvimajat harjulle, ”luttiaitta” vieraitten yöpymispaikaksi. Huvilaa laajennettiin, saunarakennusta jatkettiin, tehtiin komea laitur, silta Laviasaareen, laitureita lampiin. Aina oli Hytermässä jotain tekeillä.

Saaria raivatessa kertyi kivikasoja joka puolelle. Niistä rakenneltiin portaikkoja, pengermiä, istuinryhmiä. Rakennelmiin käytettiin runsaasti myös Romu-Heikin rakkaita myllynkiviä. (Niitä on Hytermässä satakunta.) Huomattavin rakennustöistä oli Ison-Hytermän kaakkoispäässä harjun rinteellä kohoava juhlava monumentti, työnmuistomerkki. Sen varhaisempi muoto, parimetrinen, kekomainen, porraskelmin varustettu rakennelma, läninnä Hytermässä suoritetulle

työlle omistettu, valmistui hautausmaan vihkiäisiin. Lopullinen, nelikerroksinen, pallo- ja ristihuppuinen TYÖNMUISTO, johon on muurattu tyylitelty Suomen Valkoisen Ruusun ritarimerkkikuvio, tuli rantaan ulottuvine jykevine portaikkoi-neen valmiiksi kesällä 1937.

Heikki Häyrynen kunnioitti esi-isien työtä kaikissa sen muodoissa. Tämän arvostuksensa hän halusi kruunata näkyvällä muistomerkillä, juuri edellä mainitulla Työnmuistolla. Puhdasoppisen luonnonsuojelijan maisemaan eivät tällaiset rakennelmat kulune, mutta se kuuluu elimellisesti siihen Hytermän Heikin maisemaan, jonka hän tahtoi jättää jälkipolville paitsi hoidettuna puistona, ”luonnonpyhättönä”, myös näkyvänä kunnianosoituksena kaikelle luovalle työlle. Erikoisesti hän ajatteli ”työn raskaan raatajia”, ”unohdettuja uurastajia”. Hän antoi arvon työmiehelle ja kunnan työlle.

Hytermän rakennusaikoina oli pahimmat työttömyysajat. Häyrynen halusi auttaa lähimmäisiään antamalla työtä. Esim. tämän muistomerkkin rakentaminen oli useampi-vuotinen ja vaativa työ. Hän maksoi aina kitsastelematta ja antoi ansaitun tunnustuksen. Monet vieläkin kiitollisina muistavat näitä töitä, joita eräät tuolloin pitivät ”hullun hommina”.

Romu-Heikin museoinnostus kosketti myös Hytermää. Jo alkuvaiheessa sinne siirrettiin vanha tuulimylly lähisaarelta. Jonkin verran vanhaa esineistöä oli jo varhemmin sijoitettu saarelle, etupäässä huvilaan, mutta varsinaisesti vasta vuodesta 1937 alkoi ns. Hytermän kokoelmien synty. Kun sotakamreerin suunnitelma metsä- ja kotiseutumuseon perustamisesta Kerimäen vanhaan lainajyvästömakasiiniin raukesi, kohdisti hän tarmonsä kansatieteellisen ym. kokoelman järjestämiseksi Hytermän luonnonsuojelualueelle. Sinne kuljetettiin, talvike-

Hytermän huvila kiviportaineen.

Valok. 1937

lillä, neljä vanhaa aittaa, ostettuja ja lahjaksi saatuja. Aitat olivat eri puolilta pitäjää, katot tulivat toisistaan poikkeavista materiaaleista, oli päre- ja lautakattoa, yhteen laitettiin turvekattokin. Katoille pystytettiin vanhat tuuliviirit. Aittoihin sijoitettiin kansanomaista esineistöä laatunsa mukaan ryhmiteltyinä, mm. metsästystä, kalastusta, kotitaloutta, viinankeittoakin edustavia.

Entisestä halkovajasta, jonka harjalla oli vanha vellikello, muotoiltiin ns. "metsämuseo", jonka nimismies pitäjänmatkoillaan näkemänsä mallin mukaisesti vuorautti päreillä. Ikkunat tehtiin häntä viehättäneiden esikuvien kaltaisiksi, oveksi saatiin Kerimäen vanhan kirkon saksastin ovi. (Fil.tri Mikko Saarenheimo: v. 1784 valmistuneesta, 1850-luvulla puretusta vanhalla pai-

kalla Silvolassa olleesta viimeisestä kirkosta.) Tähän kaksikerroksiseen rakennukseen tuli etupäässä Häyrysen jo pitemmän aikaa innokkaasti keräämiä "metsäerikoisuuksia": oksanvänkkyröitä, pahkoja, muhkurapuita, kääpiä, pahkakeppejä ym. — Tätä hänen oli tarkoitus kehittää ootustarkoituksiinkin.

Oli Hytermään hankittu muutakin, mm. Kerimäellä olleen maatalousnäyttelyn (1935) juhlaportti; rantaa koristamaan ostettiin ikäloppu purjevene, jonka Romu-Heikki risti kaimakseen ja myöhemmin kahtia sahattuna laitatti istuimiksi saareensa. Kivinen aurinkokello ja ikivanha uhrikivi tuotiin myös Hytermään sekä käytöstä poistettu kapulalossi.

Hytermän silloisista työntekijöistä ja Heikki Häyrysen suunnitelmien toteuttajista on erikoisesti mainitta-

Vanhoja aittoja Hytermän luonnonsuojelualueella.

Valok. Olli Heikinheimo 1942

va: Silvennois-veljekset Mustasaa-resta; Hälvästä Pekka Lehikoinen poikineen, Lahtelan Karjalaiset ja Lehtinotkot (Lönnqvist); Työnmuiston päärakentaja Toivo Luukkanen, Albin Koponen, Onni Silvennoinen ja Väinö Karhu; August Astikainen ja Ilmari Kupiainen, huvilan rakentajia; Eino Hirvonen, ensimmäisen vanhan aitan pystyttäjä; maalaustöitä suorittivat Toivo Kiviharju ja Otto Hannikainen; Taipaleen Herttuaiset, Hartikanmäen Karjalaiset, Toikkaset ym. olivat eri tavoin hytermäläisten apuna. — Alkuvuosina auttoi nimismiestä metsien hoidossa Eelis Vuollo Kerimäeltä, Punkaharjun kokeilualueelta Emil Siira järjesti

metsänistutuksia, antoi linnunpönton malleja ym. ja Hulda Kontturilta sai Häyrynen neuvoja järjestellessään kokoelmiaan. — Kerrottakoon vielä, että Ragnar Walin on piirtänyt Työnmuiston alkumuodon, tiittävästi myös hautausmaan portin, jonka takoi Emil Käyhkö.

Hytermästä tuli Häyrysten elämän kiinnekohta, se veti heitä jopa enemmän puoleensa kuin kirkolla oleva kaunis museokoti. Satoi tai paistoi, oli myrsky tai tyen, virkajan päätyttyä suuntasi moottorivene, Hytermäksi nimetty, nokkansa saarta kohti, ja Lilli-rouvan taitavissa käsissä oli peränpito. — Oli päivän ollut kuinka kiireinen tai her-

mostuttava tahansa, kun Hytermän ranta lähestyi, ylirmaallinen rauha valtasi mielen. Tulokahvit juotiin usein jo rannalla. Nimismies istahi hetkeksi nauttimaan maiseman kauneudesta, sitten kuokka ja pikku-kirves mukanaan, vapaassa Hytermässaan, lähti vaeltamaan pitkin saariaan: kiviä kasoihin koukattiin, kuivat oksat karsittiin, uusia töitä suunniteltiin. — Ja uskolliset koirat, Ami ja Jaska, riemuitsivat omalla tavallaan Hytermän vapaudesta.

Häyrynen oli töissä mukana milloin ennätti, "kiskoi vimmatusti kantoja", kantoi kiviä ym. — "En ole eläessäni pitänyt kesälomaa, — eikähän sellaista meille vallesmanneille kuulukaan. Virka on virka ja sen olen hoitanut moitteettomasti, mutta kaikki vapaa-ajani ja varani olen uhrannut tämän saaren hyväksi. — Ja minulla on myös ollut onnea. Olen voinut luoda raiskatusta Hytermästä läänin ensimmäisen ja ainoan luonnonsuojelupuiston..." (Seura N:o 36, 1937, nimimerkki Hako.) — Myöhemmässä vaiheessa antoi mm. aittojen esineistön järjestely Romu-Heikille jatkuvaa puuhaa.

Lilli-rouvan osana oli kalastus, runsaasti olikin ongella ottamista, myös katiskoja pidettiin. Hytermä oli antoisa marja- ja sienipaikka, keruuta riitti. Kun ruoka-aika koitti, soitettiin vaeltajat vellikellolla paikalle. Varsinkin mansikoita syötiin runsaasti, lähisaarten lapsilla oli hyvä myyntipaikka. Ahkera uiminen ja saunominen olivat myös Hytermän iloja.

Ilta-aurinko saattoi nähdä Romu-Heikin mietteissään istuvan rantalaiturilla. Ja aamuvarhaisella, ennen virkapaikalle lähtöä, hän hiipi metsään linnunlaulua kuuntelemaan. Linnut kiittivät ystävänsä, vaalijaansa. — "Täällä luonnon helmasa on moni sanaton huokaus kiirinyt rinnastani ylös taivaallisen isäni luo ja täällä olen minä myös löytänyt sitä tyydytystä ja sitä rauhaa,

jota levoton ihmissydän isoa ja janoaa." (Hautausmaapuheesta.)

Myös talvikelillä käytiin Hytermässä, vaikkakin harvemmin ja tavallisesti hevosskyydillä. Joulun- ja muita juhlapäiviä siellä vietettiin, takassa räiskyivät tervakset ja olo oli onnekasta. Täydellisin oli nautinto silloin, kun Lilli-rouva istahi kanteleineen laulelemaan hengellisiä laulujaan. Tuolloin Heikki risti kätensä vatsakummulleen, nojasi päätään istuimen selkään, ummisti silmänsä. Ne olivat suuria rauhan ja sovituksen hetkiä.

Häyrynen halusi tehostaa saarensa erikoislaatuisuutta asettamalla mm. esille kilpiä: Hytermän luonnonsuojelualue. Maihinnousu kielletty. — Eikä kutsumattoman ollut sinne aina hyvä mennäkään. — Mutta Hytermän isäntäväki oli kyllä vieraanvaraista ja seurallista. Siellä kävikin paljon väkeä: piispaa ja pappia, maa- ja sotaherraa, professoria ja vähemmän oppinutta, sukulaisia, ystäviä ja kylänmiehiä, koululaisia opettajineen sekä muita yhteisöjä. Ja vakituisimpana kuljettajana oli "masinisti" Reinikainen, nimismiehen oikea käsi moottorisioissa. — Kaikki kestiin ja tutustutettiin Hytermän nähtävyyksiin. Romu-Heikki puhui innostuneesti luonnonsuojelusta ja esi-isien työn kunnioittamisesta.

Oikeat kansanjuhlat satalukuisine vieraineen olivat tupaantuliaiset sekä hautausmaan vihkiäiset. Silloin vedettiin nuottaakin tuoreen kala-keiton aineksiksi. Runsas kansallispukuisten joukko antoi oman juhlatunnelmansa.

Ahkerimpia Hytermän kävijöitä olivat ystäväperheet tohtorilasta, Ruuskaset ja pois muuttaneet Waliniit; Sarastot, sitten Pohjannorot pappilasta; Nevanlinnat ja rouva Häyrysen uskonsisar, opettaja Sirkku Rautonen sekä tietysti hälväläiset, vakituiset asukkaat ja kesävieraat. — Suur-Savon Museoyhdistyksen puheenjohtaja, päätoimittaja A.

Vieraita Hytermässä Kerimäen seurakunnan 300-vuotisjuhlien jälkeen: (vasemmalta) kunnanlääkäri Kalle Ruuskanen, piispa Erkki Kaila, maaherra Albin Pulkkinen, Heikki Häyrynen, rouva Kylliikki Pohjannoro, rouva Aino Pulkkinen, Lilli Häyrynen ja emäntä Iida Silvennoinen, makoi-san rantakalan keittäjä.

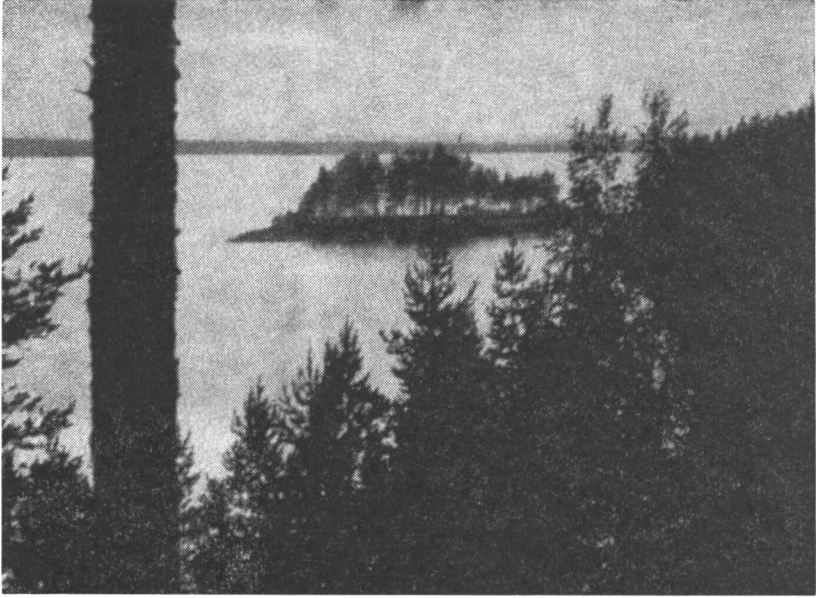
Valok. Alma Ruuskanen 1932

A. Tienheimo on käynnillään kirjoittanut Hytermän vieraskirjaan näin: "Sanoin ei ole voitu meille ennakolta kuvata Hytermän luonnonkauneutta ja siinä suoritettua uraa uurtavaa luonnonsuojelutyötä. Nyt vasta omin silmin Hytermän moninaiset aarteet nähtyämme, ymmärrämme sen suurtyön, jonka Hytermän isäntäväki on suorittanut tulevien sukupolvien hyväksi. Viemme täältä mukana kappaleen vanhaa Kerimäkeä Suur-Savon museon kokoelmassa säilytettäväksi. Siitä lausumme Suur-Savon Museoyhdistyksen sydämellisimmät kiitokset. Kerimäki, Hytermä 5. 7. 1938."

Häyryset olivat suunnitelleet viettää vanhuuden päivänsä rakkaassa Hytermässä. He olivat kunnostaneet sitä varten huvilansa, kuljetta-

neet sinne mm. arvokkaita taulujaan ja antiikkihuonekalujaan. Tälle aikeelle tuli järkyttävä loppu. Huhtikuun 27. päivänä 1942 Häyryspuolisoiden ollessa käymässä Hytermässä heidän huvilansa paloi katolle lentäneen kipinän sytyttämänä kallisarvoisine irtaimistoinneen, museoesineineen, korvaamattomine muistoineen. Menetyks oli suuri. Heidät oli riisuttu, epäjumalat otettu pois, kuten he itse sanoivat. — Voimat ehtyivät, itämissä olleet suunnitelmat raukenivat; sotakamreerin sairaus, sokeritauti, johon liittyi näön menetys, paheni ratkaisevasti.

Näin ollen halusivat Häyryset jo tuolloin toteuttaa aikaisemman suunnitelmansa antaa Hytermän luonnonsuojelualue kaikkineen valtiolle. Vain paikan käyttöoikeuden

Laviasaari hautausmaan vihkiäisten aikoihin.

Valok. 1934

ja kokoelmien hoidon he pidättivät itsellään kuolemaansa saakka. Lahjoitus tapahtui, kuten aiemmin on jo mainittu, 29. 5. 1942. Ehtoihin kuului, että alue tulee Metsäntutkimuslaitoksen hallintaan ja hoitoon Punkaharjun kokeilualueeseen liitettynä. Lahjakirjaan liittyy 9. 6. 1942 päivätty lisäselvitys, jossa tarkemmin määrätään Hytermän hoidosta ja museoesineistöstä.

Jo seuraavana kesänä venesaattue kuljetti Hytermän isännän, Mikkelin läänin ensimmäisen luonnonsuojelualueen perustajan, museomiehen ja lahjoittajan, sotakamreeri Heikki Häyrysen kätkettäväksi hänen niin suuresti rakastamansa Hytermän poveen. Hautaustilaisuus 25. päivänä heinäkuuta 1943 oli mieliin painuva surujuhla. — Vuosikymmen myöhemmin kantoivat Hy-

termän hyvät naapurit, hälväläiset, Lilli-rouvan, (kuten olivat nimismiehensä toivomuksen mukaisesti kantaneet tämänkin), Laviasaaren vihittyyn hietaan puolisonsa viereen kivekköön alie. — Hytermä oli saanut omansa.

Tällä samalla hautasaarella, kiviainan ulkopuolella, ovat myöskin uskollisten koirien, Jaskan ja Amin haudat. Sotakamreeri olisi halunnut haudata nämä ystävänsä sisäpuolelle aitaan, — ”kyllä koirillakin on sielu” —, mutta se ei ollut mahdollista. Nämä heidän alituiset seuralaisensa olivat Häyryksille todella läheiset. Jaskaa hautaamassa ollut hälväläinen Otto Karjalainen on kertonut kuinka nimismies piti sille jäähyväispuheen kuin konsanaan ihmisystävälle. — Jaska hukkuu (1936) venevajaan yrittäessään hy-

Häyrysten "uskollisimpien ystävien" Jaskan ja Amin hautapatsas sotakamreerin hautajaispäivänä.

Valok. Olli Heikinheimo 1943

pätä pois moottorista, Ami jouduttiin ampumaan vanhuuttaan (1940). "Ami oli meidän ja me Amin silmäterä. Kiitos Ami kaikesta. Lepää rauhassa", nämä sanat on Heikki Häyrysten omistanut tälle toverilleen Hytermän vieraskirjassa. — Koirat saivat komean myllynkivi-muistomerkin haudalleen.

Häyrysten haudalle on Metsäntutkimuslaitos pystyttänyt hautakiven, luonnonkiven, joka on aikaisemmin ollut huvilan pihalla pöytänä, myös Romu-Heikin "maskottinaan" pitämän kauniin puuveistoksen, "Hytermän onnenjoutsenen" alustana. Siihen on kiinnitetty kuparilaatta ilmaisemaan niukat tietonsa Hytermän luonnonsuojelualueen perustajista ja lahjoittajista, hartaista luonnonystävistä ja erikoislaatuisista ihmisistä. — Kivi paljastettiin heinäkuun 14. päivänä 1957 ensimmäisenä "Puruveden sunnuntaina", Kerimäen seurakunnan järjestämien juhlien yhteydessä. Paljastuspuheen piti valtion luonnonsuojelunvalvoja filtri, nyk. professori Reino Kalliola. — (Näitä

juhlia on seurakunta siitä lähtien pitänyt joka vuosi heinäkuun toisena sunnuntaina, sittemmin Hytermän juhlien nimisenä, vuoteen 1972 saakka.)

Tervehtiköön meitä lopuksi Romu-Heikin omat sanat Hytermän Työnmuiston valmistuspäivänä (15. 6. 1937):

"Sukupolvet ovat renkaita kehityksen yhtäjaksoisessa ketjussa. Sukupolvi sukupolven perästä poistuu. He kuolevat, mutta he eivät kumminkaan kuole. Se työ näet, minkä he ovat tehneet joko henkisen tai aineellisen viljelyksen vainiolla, se jää elämään heidän jälkeensä. Meidän työmme on vain jatkoa edellisten sukupolvien työlle.

Hytermän työnmuisto on omistettu meitä ennen eläneille nimettömille sukupolville, jotka kukin ovat aikansa ponnistaneet, uskoneet, toivoneet, rakastaneet, joiden luut jo ammon aikoja sitten ovat maatuneet tuntemattomissa haudoissaan isänmaan rakkaassa povessa."

Heidän kivi ja se on kostuttanut Suomen maajoutsen ja ---

Hytermän luonnonsuojelualan perustajien ja lahjoittajien, sotakamreeri Heikki Häyrysen ja hänen puolisonsa Pikku Julia Häyrysen hautakivi paljastuspäivänä.

Valok. Reino Kalliola 1957

**Romu-Heikin Hytermän saarten kannakselle pystyttämä taulu:
Hytermän luonnonsuojelualue. Maihinnousu kielletty.**

Valok. Olli Heikinheimo 1942

Myydään Metsäntutkimuslaitoksen Hytermän rahaston ja Itä-Savon
Luonnonsuojeluyhdistyksen hyväksi.

Jakaja: Metsäntutkimuslaitos

METSÄNTUTKIMUSLAITOS

404 011 9714